

NOVI PREVOD »PONIŽANIH IN RAZŽALJENIH«

Prvi prevod *Ponižanih in razžaljenih* je izšel pred več kakor petdesetimi leti* in sodi že v območje literarne zgodovine. Bil je drugi knjižni prevod Dostojevskega v slovenščino. Z njim se je pričel širok prodor Dostojevskega med slovenske bralce. Delo je bilo zavoljo preprostosti in nezahtevnosti primerno, da uvede slovenskega bralca, ki je bil dotlej vaju le romanov z zunanji zapletljaji, v psihološko poglobljeni svet del Dostojevskega. Svojo nalogo je dostojno opravilo in njegov naslov je postal obči pesniški naziv za proletarski razred.

Dandanes je ta prevod že zastarel in zategadelj neprimeren za ponatis v zbranih delih Dostojevskega, ki jih je ob petinsedemdesetletnici pisateljeve smrti začela izdajati Državna založba Slovenije. Nujen je bil nov prevod. Če pa hočemo novi prevod** pravilno oceniti in dokazati njegovo upravičenost, ga moramo primerjati s prejšnjim. Ker Levstikov prevod še ni bil natančneje pregledan in ocenjen, se bomo nekoliko dlje pomudili ob njem.

Za primerjavo z izvirnikom mi je služilo besedilo romana v knjigi: Ф. М. Достоевский, Собрание сочинений III. Государственное издательство художественной литературы. Москва 1956.

Prvi prevod *Ponižanih in razžaljenih* je nastal v času, ko je Levstik s prevajanjem komaj začel. Tedaj je bilo težišče njegovega ustvarjanja v izvirnem delu. Prevajanju še ni posvečal potrebne pažnje. Ni imel teoretičnega znanja, pa tudi izkušnje še ni imel. Sam je o tem času izjavil naslednje: »Ker sem ... videl, da more spreten in delaven prevajalec kdaj pa kdaj nekaj zaslužiti, sem si že zgodaj skušal s prevodi ustvariti skromno gmotno podlago za izvirno delo. Prve knjige, ki sem jih želel prevesti, sem založnikom sam ponudil, to pa ne glede na svoj lastni okus in simpatijo. Izbiral sem kar moči debele 'špehe', kajti velik obseg je pomenil obilen honorar« (Prijatelj 1940, str. 156). Ta izjava je slej ko prej pretirana. Res pa je, da si Levstik v tem času še ni izdelal prevajalske metode. Nedvomno je tudi v dela Dostojevskega vlagal več pažnje, kot se mu zdi to potrebno priznati, saj mu je bil Dostojevski takrat eden najljubših pisateljev. V zrelih letih Levstik ni bil več zadovoljen z mladostnimi prevodi in je nekatera dela prevedel vnovič (prim. Borko; Jezik in slovstvo III, str. 369).

Sodobna kritika ni Levstikovemu prevodu posvetila posebne pozornosti. Slovenčev ocenjevalec je pripomnil le, da je prevod »dober« (S 1907, št. 209). V Ljubljanskem Zvonu pa se je poročevalec obregnil ob malomarnost korektorjev: »Ko knjigo odpreš in jo prelistaš natančneje, vidiš takoj, da je samo prof. Debeveca ... uvod užival blagodejni vpliv korekture. Delo samo je od kraja do konca nepopravljeno in mrgoli napak, ki tu in tam naravnost obračajo zmisel teksta« (LZ 1907, str. 634). Res je v knjigi obilo napak. Naj za primer

* Ponižani in razžaljeni. Roman v štirih delih in z epilogom. Ruski spisal F. M. Dostojevskij, Poslovenil Vladimir Levstik. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Tiskala tiskarna Katol. tisk. društva v Postojni. 1907. (III) + XXIII + 501 str. 8°. (Leposlovna knjižnica IV.)

** F. M. Dostojevski: Ponižani in razžaljeni. Roman v štirih delih z epilogom. Prevedel Severin Šali. (Spremno besedo napisal dr. Bratko Kreft.) Založila Državna založba Slovenije. (Tiskala tiskarna ČZP »Ljudske pravice« v Ljubljani.) Ljubljana 1958. 455 + (I) str. 8° (Izbrana dela F. M. Dostojevskega.)

navedem le nekaj tiskarskih škratov: strani (str. 34) — prav: *stvari*, zazijala (str. 65) — *zasijala*, drugi (str. 159) — *dragi*, njegovega (str. 298) — *novoga*, podrla (str. 350) — *prodrla*, presumljiv, kakor pogled oslice (str. 366) — *presunljiv, kakor pogled orlice*, suniš (str. 396) — *sumiš*. Tudi nekatera imena so napačna: Somonosova (str. 36) — *Lomonosova*, Seribejeve (str. 69) — *Scribejeve*.

Knjiga je tudi bogata napak, ki jih ni zagrešil stavec. Ne obiluje le besed in oblik, ki niso v skladu s sedanjim pravopisom in ki so bile tedaj pravilne, ampak je v njej najti tudi za oni čas čudne izraze in zveze (n. pr. tembolj, čim; obstati kakor obkopan; razvidevati — za *uvidevati*; pojutrajšnjem). Mnogo je stavkov z glagolom na koncu. Tudi ruski izrazi in zveze so zašli vmes: mraz je ... začel ščipati *za nos* (str. 4), k vam *na celi večer* (str. 158), se opravičim *v vsem* (str. 265), izmislica (str. 272), nekaj minut *mi vsi nismo* izpregovorili (str. 285) itd.

Za pravilno presojo Levstikovega odnosa do originala bi potrebovali ono rusko izdajo Ponizanih in razžaljenih, ki jo je imel Levstik pri prevajanju v rokah. V primeri z zgoraj navedeno izdajo so nekateri odstavki v Levstikovem prevodu razdeljeni na dva manjša. Tudi prenekateri stavek je izpuščen. Marsikaj je tu odvisno od različne redakcije originala. Nekaj črt v Levstikovem prevodu pa posega globlje v delo. Tako je na str. 364 izpuščena zgodba o pariškem norecu, ki se je gol razkazoval ljudem. Zaradi tega je tudi na str. 375 med stavkoma »... niti sramovali se me niste... Niste me smatrali...« izpuščeno: »*Res ste bili podobni tistemu norecu v plašču.*« (Navajam Šalijev prevod namesto originala).

Na str. 365 med »Bila je krasotica prve vrste. Njen pogled...« manjka: »... *kakšno poprsje, kakšna drža, kakšna hoja!*«

Na str. 366 med »...na njo edino se je mogla popolnoma zanesti. Najsilnejše, najpreumljivejše...« manjka: »... *saj je tudi sama sodelovala pri stvari — kako, bom sedaj zamolčal. Ta moja gospa je bila utelešena pohota, sam markiz de Sade bi lahko bil njen učenec.*«

Na str. 367 med »...to je bila glavna lastnost in najznačilnejša poteza te ljubezni. Čez leto dni me je...« manjka: »*Da, ta ženska je bila sam utelešen hudič, toda nepremagljivo očarljiv. Še sedaj se je spominjam samo z navdušenjem. V ognju najbolj razbuhtelih naslad se je nenadoma zakrohotala kot pobesnela, in jaz sem razumel, docela razumel to krohotanje in se režal še sam... Še danes mi zastane dih, če se le spomnim, čeprav je minilo že dokaj let.*«

Te okrajšave posegajo v moralno kočljiva mesta. Vendar ne puščajo v besedilu bistvenih vrzeli, le značaj Valkovskega je z njimi nekoliko omiljen. Nedvomno so bila omenjena mesta črtana na zahtevo katoliške založbe.

Dandanes zahtevamo od prevoda, da točno posname snov in idejnost izvirnika, da ne krajša, ne dodaja in ne izpreminja. Prav tako želimo, da se kolikor mogoče približa stilu prevajanega pisatelja. Da bi dosegli ta namen, ubirajo prevajalci dve poti: nekateri se zvesto drže izvirnega teksta in ga od besede do besede prenašajo v svoj jezik, drugi slede predvsem smislu izvirnika ter ga oblikujejo v duhu svoje materinščine. Vendar bi dosledna uporaba prve ali druge metode ne obrodila pravega sadu. Srednja pot s potrebnim občutjem za obliko izvirnika je gotovo najprimernejša.

Oglejmo si, kako sta slovenska prevajalca *Ponižanih in razžaljenih* presajala besedilo Dostojevskega v slovenski jezik in koliko jima je uspelo približati se izvirniku. Vzemimo kar poljuben krajši odstavek:

Levstik: »Odprla so se vrata in na pragu se je prikazal sam knez Valkovskij v svoji lastni osebi.

Pomeril nas je z naglim, pozornim pogledom. Po tem pogledu še ni bilo mogoče sklepati, je li prišel kot sovražnik ali kot prijatelj. Popisati pa hočem natančneje njegovo zunanost, ki se mi je ta večer zazdela posebno nenavadna« (str. 147).

Šali: »Vrata so se odprla in na pragu se je pojavil sam knez Valkovski.

Knez je nas premeril z bistrim, pozornim pogledom. Vendar iz tega pogleda še ni bilo mogoče sklepati, ali je prišel kot sovražnik ali kot prijatelj. Toda naj opišem podrobno njegovo vnanost. Ta večer me je Valkovski še posebno presenetil« (str. 116—7).

Izvirnik: »Дверь открылась, и на пороге явился сам князь Валковский своею собственною особою.

Он окинул нас быстрым, внимательным взглядом. По этому взгляду еще нельзя было угадать: явился он врагом или другом? Но опишу подробно его наружность. В этот вечер он особенно поразил меня« (str. 110).

Na prvi pogled se nam zdi, da sta se prevajalca zvesto oklepala izvirnika. Toda metoda enega je pač nekoliko različna od metode drugega. Levstik v začetku začuda verno sledi izvirniku in zvesto prevaja skoraj odvišni pristanek: »v svoji lastni osebi«. Po tej natančnosti pa nas ob koncu odstavka nenadoma preseneti in poveže zadnja stavka. S tem je omejil začudujočo pojavo kneza Valkovskega na njegovo zunanost. Vendar je Valkovski ta večer presenetil pripovedovalca tudi drugače, ne le s svojo vnanostjo. Tako je Levstik s posegom v sintakso do neke mere izpremenil tudi pomen.

Šali zvesto sledi izvirniku. Že na začetku ima enak besedni red, kakor Dostojevski: »Vrata so se odprla.« Tudi izraze posnema kar najbolj po izvirniku: se je pojavil — явился, bistrim — быстрым. Vendar pri tem pazi, da zvane stavki slovensko. Če je potreba, prilagodi stavčno obliko slovenskemu načinu izražanja (primerjaj tretji stavek). Dostojevski se izraža kratko in jedrnato. Ta ton se je posrečil tudi Šaliju. Ker bi rečenica »v svoji lastni osebi« v slovenščini motila to zgoščenost, jo je izpustil. Pri vnašanju knezovega imena v stavke, kjer je v ruščini osebni zaimsek, pa ni ravnal tako uspešno. Res je prvi navedeni odstavek zaključek nekega poglavja, drugi pa začetek naslednjega, toda Dostojevski rad neposredno prehaja iz enega poglavja v drugo. Šali je s tem, da je drugi odstavek začel »Knez je nas premeril...«, porušil to neposrednost.

Podoba, ki smo jo dobili s primerjanjem tega skromnega odstavka, velja v bistvu za celotna prevoda. Levstikova nestalna metoda, ki niha od pedantskega posnemanja do prave malomarnosti, se nam ob drugih primerih še jasneje pokaže. Šalijev način pa je vestno prestavljanje ruskega besedila z očitnim prizadevanjem po lepi slovenski obliki. Ni pa pri tem vselej enako uspešen.

Naj navedem še en primer, ki bo nazorno pokazal razliko med obema prevodoma:

Levstik: »Najpriprostejša razlaga je ta, da ste izpili skoro dve steklenici in postali — pijani.« — »Da sem pijan! Tudi to je mogoče...« (Str. 364.)

Šali: »Predvsem pa, izpili ste skoraj dve steklenici in... ste vinjeni.« — »Recite kar naravnost: pijan. Mogoče. Vinjeni!« — to je rahločutneje povedano, kakor 'pijan'. O, kako čudovito rahločutni ste!« (Str. 288.)

Levstik je niansiranje izrazov 'vinjen' — 'pijan' enostavno izpustil. S tem pa je zabilisal ostro razliko med pripovedovalcem in knezom, ki je osnova desetega poglavja v tretjem delu: knez je grob in vulgaren, Vanja pa takten vkljub silni jezi.

Zaradi tesne naslonitve na izvirknj je v Šalijevem prevodu precej nerodnosti: »Vem, kako sem ga bodril z anekdotami o generalu Sumarokovu in kako so Deržavinu poslali tobačnico...« (str. 32) se lahko razume, da ve, kako ga je bodril in tudi kako so Deržavinu poslali tobačnico. »...do pike tako, kar se po navadi dogaja« (str. 34) — kakor se dogaja. »... in ni umaknila oči z mene (str. 34) — pogleda. »... gledala je v moje ustnice...« (str. 34) — tu je predlog odveč. »Morda ti bo bog zdravje poslal« (str. 45) — glagol na koncu stavka! »Če ste se zagledali pozorneje...« (str. 117) zveni v slovenščini čudno. »Mar je vredno ceremoniti se z njo...« (str. 224) je nenavadno. »In kdaj sploh ga bom še lahko dala...« (str. 275) — šele. »Jaz sem te sanjal...« (str. 376) — sanjal o tebi. »... da bom vreden vaju obeh« (str. 57) — da vaju bom vreden; oba je tu odveč, ker imamo dvojino.

Dostojevski daje misli svojih oseb vselej v narekovaj. Šali ponekod te narekovaje opuščja. Na str. 285 misel: »Sicer pa tudi on potrebuje mene.« Na str. 285: »Nekolikanj je dobro, ker je pijan,« sem si mislil, »pijanec se vedno razklepeta.« Če narekovaje opustimo, je to povsem drugačen stilni prijem, kakor ga je uporabljal Dostojevski.

Nedosleden je prevajalec v pisanju imen. Če piše n. pr. *Smith* v angleški obliki, čeprav je pri Dostojevskem ta priimek porusen, bi moral pisati tudi *Nelli*. Čudno zveni sklanjatev tega imena: »Hotel sem še vprašati *Nelo* to in ono...« (str. 231). Dostojevski ga ne sklanja. Šali tudi piše po eni strani *Aljoša*, po drugi pa *Katarina Fedorovna*. Če v prvem slučaju upošteva v pisavi ruski »jo«, potem bi moral storiti enako v drugem primeru.

Ker urednikov komentar obravnava bolj splošne probleme v zvezi z celotnim delom, v romanu pa je precej imen in pojmov, ki zahtevajo posebne razlage, se je prevajalec lotil pomembne naloge, oskrbeti tekst z opombami. Pri tem pa je obtičjal na pol poti. Kot podlaga za opombe so mu služili komentarji v ruski izdaji zbranih del Dostojevskega, ki pa jih je nepopolno izčrpal. Prav tako ni pomislil, da bi bilo potrebno slovenskemu bralcu pojasniti nekatera ruska imena, ki jih ruski komentar ne upošteva. Pri nas je E. T. A. Hoffman, ki mu je Šali posvetil opombo na str. 9, nedvomno bolj znan, kakor n. pr. Sumarokov ali Deržavin.

Končno naj se še ustavim ob tiskovnih napakah, ki jih tudi v Šalijevem prevodu ne manjka: zamrmlal (str. 13) — zamrmlali; obsojate (str. 54) — obsojajte; grofica (str. 75) — grofico; ... na divan. Jaz ravnam... (str. 175) — ... na divan. »Jaz ravnam...; preživelia (str. 195) — preživela; saj (str. 215) — naj; poslušait (str. 285) — poslušati; od tistega dne (str. 312) — do tistega dne; zavzila (str. 352) — zaopila; ura, ka je mamica (str. 371) — ko je mamica; katerih so ne bi smeli (str. 389) — katerih se ne bi smeli.

Jože Koruza